

Varför vill författaren undvika på förhand utarbetade frågeställningar? Och varför bekräftar det empiriska urvalet i så fall våra stereotyper kring bröllop? Man och kvinna som heterosexuellt par gifter sig i kyrkan tillsammans med klänning, ring, frisyr och foto. Kyrkbröllopet, som i bröllopstidningarna framställs som det normala, omfattar, som författaren själv påpekar, bara lite mer än hälften av alla bröllop. Här kunde djupare reflektioner kring bröllopstidningen som materialkategori på ett klargörande sätt motiverat valet av framställningsform. Med tanke på hur nära avhandlingen ligger bröllopstidningarnas föreställningsvärld blir det angeläget att fundera över hur denna genre till såväl struktur som innehåll sätter ramarna för beskrivning och analys.

En annan urvalskategori är de sju heterosexuella paren. Paret bildar så inkörsport till de specifikt kvinnliga erfarenheterna, och tydliggörandet av denna fokus hade underlättats av en positionering kring betydelsen av genus. Här riskerar bröllopparen i stället att infantiliseras utifrån valet av fingerade namn som Kalle och Kajsa, Karl och Ada eller Romeo och Julia. Att bestämma sig för ett liv tillsammans innebär att skriva in sig i varandras historia och att skapa en gemensam berättelse. Just i relationsskapandet finns, åtminstone enligt vissa modernitetsteoretiker, möjlighet till reflektioner kring de livssammanhang vi ingår i. Här blir en del av den vanligaste kritiken mot ANT relevant att fundera över. På vilket sätt skymmer en nätverksfokus de olika aktörernas position och hur kan vi värdera dessa positioner utifrån perspektiv som exempelvis makt, marginalisering eller normalisering?

ANT som teoretisk utgångspunkt har ju med fördel använts när det gäller organisationsteori. Här lämpar sig nätverksteorin väl för att undersöka hur praktik uppstår, stabiliserar och förändras. Den vardagliga praktiken i en avgränsad organisation kan belysas genom att fokusera hur något skapas och vad som skapas ur ett processperspektiv. Vad gäller mer komplexa samhällsfenomen och strukturer kan dock den speciella beskrivningslogik som ofta kännetecknar nätverksstudier utmynna i alltför harmoniserande resultat. Här blir det relevant att återknyta till avhandlingens övergripande ontologi kring ett ständigt blivande. Detta blivande får många gånger övervägande positiva konsekvenser för tolkningen av det empiriska materialet och antagandet om en värld i "konstant rörelse" kopplas ofta till *förändring* av olika slag. Tolkningen av bröllopet som förändringsaktör och skapare av nya kompetenser blir något av en paradox i mötet med de sega strukturer som bär upp bröllopet

som ritual. Här litar naturligtvis eventindustrin kring bröllopsbestyren på traditionens makt, samtidigt som bröllopets make-over-potential blir en viktig funktion för marknadens fortlevnad. Checklistorna sörjer tillsammans med andra aktörer för att bröllopet inte blir vad som helst, eller som Eva Knuts själv uttrycker det: *I slutändan framstår bröllop som stabilt*. Bröllop blev konsekvensen av ett komplicerat kopplingsschema som till slut slog ut en massa andra möjligheter. Denna tolkning överensstämmer även med avhandlingens övergripande syn på kultur som konsekvensen av handlingar och inte förutsättningarna för dem. Men varför måste vi välja?

Mitt helhetsintryck av Eva Knuts doktorsavhandling är att bokens ambitiösa upplägg har stora pedagogiska fördelar vad gäller formen. Här finns en spännande layout med fantastiska bilder, vars kvalitet dock inte alltid förmår göra bilderna rättvisa. Den tilltalande formen är naturligtvis också förrädisk på olika sätt. Som jag tidigare påpekat finns en outtalad föreställning om balans och harmoni i den övergripande ontologin kring ett ständigt blivande. Var finns det som stör och inte passar in? På vilket sätt kan etnologins förkärlek för hur-frågor kombineras med välbehövlige frågor kring *vad* som skapas? Om bröllopens revitalisering är en konsekvens av nya konsumtionsmönster, andra typer av relationer eller en marknad i förändring måste vi också ställa oss frågan vad det är för ett samhälle som är i behov av ständigt nya kläder.

Däremot övertygar det empiriska materialet i form av ett fylligt, och i viss mån kontextualiserat, intervju-material som utnyttjas på ett förtjänstfullt sätt. Författarens konsekventa subjektivitet och förmåga att vara närvarande i texten bjuder på många fina ögonblicksbilder – ibland som transportsträckor, ibland för sin egen skull och stundtals briljanta i sin analys. Genom en väl designad framställningsform har Eva Knuts visat prov på hur kulturanalysen kan utmanas genom ett nätverksperspektiv.

Cecilia Fredriksson, Lund/Helsingborg

Sara Berglund: *Vägen till vinnarcirkeln. Travhästen och dess människor mellan sport och spel*. Gidlunds förlag, Hedemora 2006. 224 s., ill. English summary. ISBN 10: 91-7844-726-7.

Norges hovedstad har to kjente kongestatuer; kong Carl Johan som sitter høyt til hest foran slottet i Oslo, og kong

Olav som står ved porten til Nordmarka med ski og sin trofaste puddel. Mens hesten var svenskens vei til reell territoriell ekspansjon, har nordmenn måttet nøye seg med symbolsk erobring av natur basert på egen fysisk kapasitet. Slikt gir historiske føringer. Fordelt på ca 9 millioner mennesker finnes 300.000 hester, mens det tilsvarende tallet i Norge er 4,5 millioner mennesker og 50.000 hester. Det er med andre ord tre ganger så mange hester pr. innbygger i Sverige som i Norge.

At hest representerer et felt med stor kulturell betydning i Sverige fremgår med all tydelighet av etnologen Sara Berglunds doktoravhandling *Vägen till vinnarcirkeln. Travhästen och dess människor mellan sport och spel*. Hesten er navet i undersøkelsen, og om den dreier de mange ulike aktørenes virksomhet seg. I det kulturelle feltet som omgir travhesten inngår blant annet trenere, oppdrettere, hestepassere, eiere og kusker, og deres ulike roller og posisjoner analyseres fra en rekke ulike vinkler, samtidig som emnet settes inn i en bred historisk og samfunnsmessig kontekst. Tittelen *Vägen till vinnarcirkeln* forteller om det felles fokus, om en veg og et mål, og et program tettpakket med kulturelle prosesser.

Berglund tar utgangspunkt i at pregingen av hesten både har en kulturell og en biologisk komponent og at endrede livsbetingelser skaper nye relasjoner mellom menneske og hest seg. Hesten er formål for kulturelt pregete prosesser som fører til at hesten kontinuerlig *gjøres*. Berglund presiserer at hun med dette ordet betegner to ulike men nært forbundene foreteelser: For det første omfatter "gjørandet" en sosial dimensjon med forstillinger om hesten og hva man kan forvente av den. For det andre betegner "gjørande" menneskets mer eller mindre aktive medvirking i den fysiske formingen av dyret. Dette skjer dels ved systematisk avl der man søker å reprodusere visse kroppslige kvaliteter, dels ved systematisk trening for å endre hesten i den retning man ønsker. Det kulturelle og sosiale feltet som omgir "gjørandets" mangeaspekterte virksomhet er hva avhandlingen primært undersøker og analyserer.

For å kunne utforske dette argumenterer Berglund for å anvende et bredt spekter av empiriske innfallsvinkler, som deltakende observasjon, intervjuer og spørrelistor. I tillegg til disse tre kildegrupper som Berglund selv har skapt, benyttes litteratur om trav og hestesport, bransjens interne publikasjoner, og medier som aviser, TV og Internett.

Den historiske bakgrunn for fremveksten av travsporten i Sverige behandles i kapittel 2, "Medel för

andra mål". Her beskrives de omveltninger som endret Sverige fra bondesamfunn til industrialisert samfunn, med fokus på hestens betydning under 1800-tallet. Mens det øvre sosialt sjikt var skeptiske til det tradisjonelle hesteholdet, og klaget over at bøndene lot sine hopper bedekke med den nærmeste hingst, var bøndene opptatt av hestens evne til å utføre sine oppgaver. Det ble hevdet at bøndene fullstendig manglet strategi for avl, og at dette skyldtes kunnskapsløshet og mangel på kjærlighet til dyrene. Berglund viser hvordan denne retorikken også hadde et "fosterlandsk" perspektiv: Kompetanse og systematikk i hesteavl var et nasjonalt anliggende, fordi vekst og utvikling var avhengig av en velfungerende bestand av hester. Dette ble understreket ved henvisning til forbillige land som England, Frankrike og Østerrike. Negativ komparasjon kunne også være virkningsfull når man kunne vise til enda dårligere rasemessig råstoff enn det svenske, som til "den Danska hästens slapphet".

Løsningen som ble foreskrevet het "förädling" ved systematisk avl. Man skulle dels avle videre på allerede forfinet hestemateriale, dels importere egnede hester av andre raser og krysse med svenske hopper. Videreføring av ønskverdige anlegg til kommende generasjoner hester forutsatte systematikk og seleksjon, og løsning som ble foretrukket var tevlinger. Slik oppnådde man to ting; å teste hestene og å engasjere og underholde. Det ble bygget videre på tradisjoner fra bondesamfunnet der det ble kappkjørt med hest og slede. Men i motsetning til tradisjonens hylling av kraft og utholdenhet, fremmet sporten som vokste frem mot slutten av 1800-tallet idealer om eksplosiv hurtighet.

Travsporten ble ikke fremmet for å skape travhester, men for å bygge opp hester som fungerte bra i arbeidslivet. Man kunne tenkt seg at travsporten skulle bli overflødig i takt med hestens reduserte samfunnsrelevans, skriver Berglund. I kapittel 3, "Sporten sätts på spel", viser hun hvorfor det gikk tvert imot. I perioden mellom 1880 og 1930 utviklet travsporten seg parallelt med utviklingen innenfor annen sport, og de sentrale tendenser oppsummerer Berglund ved henvisning til en del viktige kulturelle prosesser.

Organiseringen handler dels om fremveksten av et nasjonalt travsportförbund, og om denne organisasjonens plass i avlsarbeidet frem mot den moderne travhesten.

Medialiseringen tar sitt startpunkt med etableringen av *Kalender för svensk travsport*, som utkom allerede i 1892. Kvantifiseringen knyttes primært til tidsmålinger, som gjør det mulig å jamnføre ulike prestasjoner og

dessuten skaper en fasinasjon for sifrene i seg selv.

Standardiseringen er relatert til de samme faktorer, men omfatter blant annet også banenes og løpenes lengde. Rasjonalisering handler om etablering av fastlagte konkurranseregler, treningsprinsipper, etc. i streben etter jamnførbare og bedre prestasjoner. Profesjonell travsport kjennetegnes ved en mengde spesialiserte aktører, som trenere, oppdrettere, hestepassere, eiere, kusker, hovslagere og veterinærer. Utøvere og tilskuere er blitt stadig mer atskilt, med muligheter for å utvikle tilskuerroller og supporterkultur.

I kapittel 4, "Med hästen i centrum", behandler Berglund samtidens differensierte travkultur, der målet er å utvikle hesten dit hen at den oppnår best mulige resultater i tevlinger. Treneren har en nøkkelrolle i prosessen der hesten formes til et tevlingsdyr. Oppgaven går primært på å bygge muskler og kondisjon, og å gjøre hesten vant med tevlings situasjonen, men inkluderer langt mer. Hesteeierskapet gir spesielle muligheter. Travporten er en del av opplevelsesindustrien, og det å være hesteeier gir en attraktiv tilgang til livet bak kulissene. I forhold til slik tilgang inntar treneren en sentral rolle som eiernes egne siseroner til opplevelsen, skriver Berglund. Ved å yte hesteeiere personlig service bygger trenere opp intime relasjoner som utvikler lojalitet og gjensidighet. Dette analyseres som en type av forpliktende gavebytte og bidrar til langvarige relasjoner mellom hesteeiere og trenere.

Andelseierskap til hester er i motsetning til dette utpreget upersonlig. Her fyller Internet en viktig funksjon. På hestenes hjemmesider kan andelseiere holde seg orienterte om hestene uten å utsette treneren for store belastninger med telefonoppringninger eller besøk. Berglund skriver at mangel på personlig kontakt gjør at hest og trener eksisterer som en slags representasjon, dannet av hjemmesidens fotografier, tevlingsresultat og trenerrapporter.

Ulike kompetanser og egenskaper kreves av aktørene som inngår i travhestenes nære sirkel. Den mest intime relasjon til dyrene er det skjøterne som står for. Undersøkelsen viser at enkelte oppfatter arbeidet som en livsstil og betrakter kontakten med hestene som viktigere enn det sosiale livet utenfor travsporten. Berglund påpeker at det ikke bare er mennesket som gjennom sine praksiser og relasjoner former travhesten, men at det også er en motsatt prosess der de enkelte dyrene gjennom sine egenskaper og prestasjoner innvirker på sine omgivelser.

Kapittel 5, "Skapelseberättelser", handler om kon-

kret, biologisk medvirkning og ikke bare oppbygging og trening. Forfatteren viser til at flere ulike biologisk dominerte praksiser inngår i den brede kulturskapende virksomheten rundt travhesten. Utgangspunktet var en betydelig lokal genetisk variasjon, men kunstig inseminasjon har medført at et stadig mer begrenset avlsmateriale utgjør basis for dagens travhester. Slik sett er også travhestene blitt en del av globaliseringens homogenisering, skriver Berglund. Graden av innavl, det vil si hvor ofte samme stamfar opptrer i stamtavlen, har økt kraftig siden 1970-tallet. Hingster som vinner storløp blir spesielt populære, og deres sperm kan betjene et hundretalls hopper pr år.

Homogeniseringen av travhesten som er resultat av transportsperm kan ved hjelp av moderne teknologi bringes vesentlig lengre. I Berglunds spørreliste er motstanden mot kloning og embryotransfer nesten entydig: Det er unaturlig, uetisk, og gir ujevne konkurranseforhold ved at de mest ressurssterke aktørene får fortrinn.

Kapittel 6, om "En släktsaga i hästväg", presenterer flere eksempler på hvordan mennesket kulturaliserer dyrenes verden. Med utgangspunkt i den prestisjefylte *Elitauktionen* etablerer hun et konkret grunnlag for å analysere betydningen av familierelasjoner og blodsbånd. Hoppen får stå for den enkelte travhestens opphav, og for de nære og umiddelbare relasjonene til avkommet. Hingstens rolle blir å være hovedfigur når rasens opphav beskrives. Innhylling i avlens mytologier blir valg av sæd til bedekning noe av et esoterisk arbeid.

I kapittel 7, "Att mäta det omätbara", analyserer Berglund de utfordringer som aktørene i travsporten står overfor når det gjelder å kunne lese et dyrs potensielle kapasitet ut av dets fysiognomi og personlighet. Dette er avgjørende for oppdrettere, trenere eller eiere som jakter på fremtidige elitehester. Men selv om sammenhengen mellom en hests ytre og dens kapasitet i fremtidige tevlinger er lite forutsigbar, betyr ikke det at aktørene er rådløse. Men de definisjoner og idealer som legges til grunn bygger på grensedragninger og motsetninger som finnes i hodet på betrakteren, og ikke hos hestene som individer.

I kapittel 8 foretar Berglund en tidsreise fra det punkt der avhandlingen tok sin begynnelse og fremover. Hun fastslår at travsporten, til tross for de store omveltninger den har gjennomgått, dekker viktige behov for et stort antall mennesker. Ikke minst er det en drømfabrikk for mennesker i ulike posisjoner, fra de som er involvert i hestenes hverdag til publikum som fyller ut tippekuponger på travbanen.

Den norske antropologen Fredrik Barth skriver i boka *Manifestasjon og Prosess* om det dominerende mantra i kulturforskningen, som handler om at menneskers virkelighet er kulturelt konstruert. Barth er lite imponert over dette relativt banale faktum, men ser tvert imot et permanent behov for å utforske empirisk i hvilken grad den kulturelle virkeligheten viser mønster og orden, og kildene som slike mønstre springer ut fra. Nettopp dette er det Sara Berglund gjør, og hun har gjort det til en spennende undersøkelse. Slik jeg leser avhandlingen fremstår ikke bildet av travsporten som enhetlig og ordnet, men ved å insistere på flertydighet og på pågående prosesser er det ikke et lukket univers som presenteres. Gjennom sin undersøkelse av en relativt smal delkultur, analyseres det frem et bilde av utviklingstrekk og samtidskultur med gyldighet langt utover sin umiddelbare sammenheng. Travsportens utøvere utgjør et mikrosamfunn, en liten del som speiler en større.

I tillegg til sine faglige forutsetninger trekker Berglund veksler på personlig kompetanse fra sin fortid som "hästflicka", det vi i Norge kaller "hestejente". Travsportens omsorgspersoner, de som steller hestene og tar hånd om deres ve og vel, er overveiende kvinner, mens de mest statusfylte og økonomisk innbringende posisjoner som trenere og kusker domineres av menn. Vi står derfor overfor et felt der fordeling av oppgaver skjer i tråd med klassiske kjønnsrollemønstre, uten at denne kjønnsasymmetrien problematiseres nevneverdig. I stedet blir man som leser gjort oppmerksom på den maktposisjon som ligger i å forvalte hestens følelsesliv, posisjonen som hestens fortrolige og nærmeste venn. Det er vanskelig å ikke se dette som et noe problematisk utslag av nærheten til nettopp denne rollen, for selv om man som hestejente og hestepasser opplever at man har en meget betydningsfull funksjon i forhold til hesten, nøytraliserer dette ikke en strukturell asymmetri.

Det ovennevnte problem synes å springe ut av Berglunds fortid som "hästflicka", den andre og kanskje mest påfallende "hvite flekk" i avhandlingen har å gjøre med bildet av travsporten som renhårig og lytefri. Men er det virkelig slik? I Norge har vi hatt serier med skandaler i travsporten, knyttet til doping og annen juks, for ikke å snakke om tvilsomme økonomiske prosjekter i regi av travsportens utøvere. Er travsporten så "snill"? Har den et ubetinget godt rykte, eller underkommuniserer forfatteren noe her? Som feltarbeider blir man trukket inn i sfærene til sine informanter, og det kan være spørsmål som det er problematisk å luften. Men å helt unngå det betente er likevel ingen vei å gå.

Til tross for at noen innvendinger knytter seg til forfatterens nærhet til sitt emne, er det nettopp nærheten og evnen til å formidle denne som gir avhandlingen løft. Berglund har levert et meget leseverdig arbeid, fri for fortung teori og ansamlinger av "parentes-gubbar". Tvert imot trekkes teori og teoretikere inn i de sammenhenger de er relevante, der de kan belyse og underbygge hennes resonnementer og analyser. Teoretiske perspektiver og poenger bæres frem gjennom empirien, av måten denne er organisert på. Berglunds betydelige innsikt i emnet drives fremover av ekte engasjement, og gjør at man som leser blir hurtig innfanget. Teksten er balansert og personlig, uten sterke emosjoner, men med frodige beskrivelser og et variert og levende språk som harmonerer med emnet. Her er språklig trav, uten tendenser til å gli over i galopp.

Olav Christensen, Oslo

Gillis Herlitz: *Mors dag och Halloween. Festseder i förändring*. ETNOLORE 31. Uppsala universitet 2007. 250 s., ill. English summary. ISBN 978-91-506-1922-5.

Gillis Herlitz har lagt fram en doktorsavhandling i etnologi vid Uppsala universitet om de båda årshögtiderna mors dag och Halloween. Hans syfte är att beskriva och analysera två svenska festseder med ursprung i USA. Mors dag introducerades i början av 1900-talet och Halloween i slutet av 1900-talet. Analysen tar sin utgångspunkt i den s.k. tidsandan. Inriktningen på beskrivning följt av analys märks i uppläggningskapitlet.

Efter inledningskapitlet (s. 11–33) kommer ett kapitel om mors dag (s. 34–120). Där beskrivs först det tidiga mors dagsfirandet inspirerat av den amerikanska upphovskvinnan Anna Jarvis och därefter den svenska initiativtagaren Cecilia Bååth-Holmberg och kretsen kring henne i slutet av 1910-talet. Längre fram i kapitlet presenteras sedens senare utveckling under 1900-talet utifrån en subjektiv epokindelning som Herlitz har gjort. Epokerna benämns Etablering 1920–1925, Konsolidering 1925–1945, Kulmen 1945–1965, Nedgång 1965–1980 och Renässans med frågetecken 1980–2000. I detta sammanhang kommer författaren in på de analytiska frågorna om varför seden med mors dag blev införd och sedan, mot flera odds i tidsandan, har fortsatt att firas ända fram i våra dagar.

Kapitel tre (s. 121–200) tar upp Halloweenfirandet på ett motsvarande sätt, men då är tidsperspektivet av-